

*Dr Jelena Đ. Vidić Trninić, vanredni profesor
Univerzitet u Novom Sadu
Pravni fakultet u Novom Sadu
jvidic@pf.uns.ac.rs*

*Milica S. Kovačević, asistent
Univerzitet u Novom Sadu
Pravni fakultet u Novom Sadu
M.Kovacevic@pf.uns.ac.rs*

ZAMENA NASLEDNIKA U SAVREMENIM PRAVIMA EVROPE*

Sažetak: *Pažnja autora usmerena je na pravnu regulativu postavljanja naslednika pod supstitucijom, odnosno, zamenu naslednika kao modalitet zaveštajnog nasleđivanja u savremenim pravima Evrope. U zakonodavstvu Srbije prihvaćena je mogućnost alternativnog sticanja naslednog prava, odnosno prosta ili obična supstitucija kao oblik zamene naslednika, kao i oni modaliteti sukcesivnog nasleđivanja koji se vezuju za ostvarenje uslova ili istek roka, uz izričitu zabranu fideikomisarne supstitucije za slučaj smrti prethodnog naslednika. Analizom domaće zakonske regulative, njenih prednosti i pojedinih nedostataka, kao i sagledavanjem zakonskih rešenja posvećenih institutu zamene naslednika u uporednom pravu, autori koriste priliku da ukažu na opravdanost i moguće načine unapređenja načina normiranja ovog instituta u srpskom pravu.*

Ključne reči: *prosta supstitucija, fideikomisarna supstitucija, institut, supstitut, prethodni naslednik, naknadni naslednik.*

1. UVODNE NAPOMENE

Zamena naslednika predstavlja odredbu u zaveštanju kojom zaveštalac svom nasledniku ili singularnom sticaocu *mortis causa*, za slučaj da on neće ili ne može da

* Rad je posvećen naučno-istraživačkom projektu „Pravna tradicija i novi pravni izazovi“ čiji je nosilac Pravni fakultet u Novom Sadu.

se prihvati nasljedstva, odnosno isporuke, određuje zamenika. Njeno osnovno obeležje ogleda se u alternativnom postavljanju nasljednika. Ovaj vid zamene nasljednika naziva se prosta, obična ili vulgarna supstitucija (*substitution vulgaris*) i kao takva, prihvaćena je kako u domaćem pravu, tako i u ostalim savremenim naslednopravnim uređenjima.

Zamena nasljednika predstavlja i raspolaganje kojim zaveštalac istovremeno postavlja dva nasljednika: prethodnog i naknadnog, odnosno, takvu zaveštajnu odredbu kojom se predviđa da će nakon nastupanja određenih okolnosti jedno lice prestati da bude nasljednik, a da će drugo lice stupiti na njegovo mesto.² Suštinsko obeležje ovog vida zamene nasljednika, koji se naziva fideikomisarna supstitucija (*substitution fideicommissaire*), predstavlja sukcesivnost nasleđivanja. Izneta pravna situacija odgovara savremenom shvatanju fideikomisarne supstitucije, posmatrane u širem smislu, do čijeg nastupanja mogu dovesti različite okolnosti – ispunjenje uslova, protek roka ili neizvršenje naloga. Ukoliko je kao supstitucionu slučaj određen rok koji nastupa smrću prethodnog nasljednika, može se govoriti o određivanju nasljednika svom nasljedniku, odnosno o fideikomisarnoj supstituciji u užem smislu,³ koja je u domaćem zakonodavstvu zabranjena. Uporednopravno posmatrano, evropski pravni sistemi zauzimaju različite stavove, kako u pogledu dopuštenosti fideikomisarne supstitucije, tako i u pogledu načina njenog normiranja.

Rad ima za predmet upravo konkretnu zakonsku regulativu instituta zamenice nasljednika u savremenim zakonodavstvima Evrope. Posebna pažnja posvećena je: dozvoljenim oblicima supstitucije, modalitetima u kojima se pojavljuju, ograničenjima istih, kao i pravnim odnosima koji nastaju njihovim uspostavljanjem. Sagleđavanjem načina normiranja navedenih pitanja u pravu Srbije, njihovim poređenjem sa aktuelnim rešenjima prihvaćenim u ostalim evropskim zakonodavstvima i konsultovanjem stavova pravne doktrine, preispituje se potreba za unapređenjem postojećeg normativnog koncepta ovog instituta u domaćem pravu i ukazuje na njegove moguće pravce.

² U tom smislu, vid. Oliver Antić, *Nasledno pravo*, Beograd 2009, 243; Dejan Đurđević, *Institucije naslednog prava*, Beograd 2010, 160.

³ Vid. O. Antić, 244; D. Đurđević, 160–161. U doktrini se navodi da fideikomisarna supstitucija s vremenom menja svoju društvenu funkciju, te od instrumenta koji je pre svega bio u funkciji očuvanja porodične imovine, postaje instrument prilagođavanja sadržine zaveštanja izmenjenim okolnostima koje bi mogle nastupiti nakon smrti zaveštaoca. Vid. Čeda Rajačić, *Teorija nasleđivanja – kao pravne ustanove*, doktorska disertacija, Zagreb 1958, 121; Tamara Đurđić Milošević, „Fideikomisarna supstitucija i sloboda zaveštajnog raspolaganja“, *Pravni život* 10/2012, 722.

2. ZAMENA NASLEDNIKA U PRAVU SRBIJE

Rukovođen nastojanjem obezbeđenja primene zaveštajnog nasleđivanja u većoj meri,⁴ odnosno omogućavanja zaveštaoocu da se zaostavština nakon njegove smrti rasporedi prema njegovoj volji, a ne po pravilima zakonskog nasleđivanja,⁵ Zakon o nasleđivanju Srbije dopušta prostu supstytuciju. On ovom vidu alternativnog sticanja naslednog prava posvećuje jednu odredbu, propisujući da zaveštanjem može biti određeno lice kome će pripasti nasledstvo ukoliko postavljeni naslednik ne može ili neće da nasledi, pri čemu se na isti način zamenik može odrediti i isporukoprimcu.⁶ Identično rešenje predviđeno je i Prednactom Građanskog zakonika Srbije.⁷ Postavljeni naslednik, odnosno isporukoprimac se naziva institut, dok se njegov zamenik naziva supstitut. S obzirom na činjenicu da ova ustanova nema za cilj sledovanje spomenutih lica u istom svojstvu, već zamenu instituta supstitutom, to se i sam zamenik javlja kao neposredni naslednik zaveštaoaca.⁸

Zaveštajna odredba o određivanju supstituta u osnovi predstavlja odredbu o imenovanju naslednika ili isporukoprimca uz negativan odložni uslov da lice kojem je prvenstveno namenjeno pravo na nasledstvo, odnosno isporuku, to pravo ne stekne.⁹ Dakle, pravo na nasleđe, odnosno isporuku zamenika uslovljeno je nastupanjem supstytucionog slučaja, koji zapravo predstavlja ispunjenje navedenog uslova. Supstytucioni slučaj može se sastojati u različitim okolnostima: institutova smrt pre ostavioca, njegova nedostojnost, nesposobnost ili razbaštinjenje, kao i odricanje od nasleđa, odnosno isporuke.¹⁰ Njegovo određivanje predstavlja domen slobode zaveštaočeve volje, preko koje prosta supstytucija nema domašaj. Samo ukoliko zaveštalac nije predvideo supstytucioni slučaj, do supstytucije će doći nastupanjem bilo kog od prethodno navedenih slučajeva, iako to Zakonom nije izričito predviđeno.¹¹

⁴ Vid. Slavko Marković, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Beograd 1978, 223.

⁵ Vid. Borislav T. Blagojević, *Nasledno pravo u Jugoslaviji – prava republika i pokrajina*, Beograd 1988, 246.

⁶ Vid. čl. 116 Zakona o nasleđivanju Srbije – ZNS, Sl. glasnik RS, br. 46/1995, 101/2003 – Odluka USRS i 6/2015.

⁷ Vid. čl. 2711 Prednacta Građanskog zakonika Srbije, https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednact-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html/, 29. oktobar 2019.

⁸ Vid. Milan Kreč, Đuro Pavić, *Komentar Zakona o nasleđivanju sa sudskom praksom*, Zagreb 1964, 236; B. T. Blagojević, 247.

⁹ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 236; Nikola Gavella, Vlado Belaj, *Nasljedno pravo*, Zagreb 2008, 162–163; Nataša Stojanović, *Nasledno pravo*, Niš 2011, 239.

¹⁰ Vid. Oliver B. Antić, Zoran M. Balinovac, *Komentar Zakona o nasleđivanju*, Beograd 1996, 372; D. Đurđević, 158.

¹¹ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 237; B. T. Blagojević, 246; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 372; Slobodan N. Svorcan, *Komentar Zakona o nasleđivanju Srbije sa sudskom praksom*, Kragujevac 2004, 268; D. Đurđević, 158; N. Stojanović, 239.

Imajući u vidu činjenicu da je supstitut neposredni nasljednik zaveštaoca, to kvaliteti koje on mora da ispuni, odgovaraju onima koji se zahtevaju u odnosu na bilo kog nasljednika. Tako, supstitut mora nadživeti ostavioca, biti dostojan za nasljeđivanje i mora se primiti nasljedstva. Kada nastupi supstitucionni slučaj, supstitut će se smatrati nasljednikom i to od momenta delacije ostavioca. Stoga, on ne mora doživeti momenat nastupanja supstitucionog slučaja. Prema opšteprihvaćenim stavovima doktrine, u ovom slučaju, na nasleđe se pozivaju njegovi nasljednici.¹²

Iako kod obične supstitucije, najčešće, postoje dva lica, prosta supstitucija, po broju i kvalitetu nasljednika, ali i nasljednih delova, može biti različita. Kako u domaćem zakonodavstvu ne postoji regulativa posvećena ovom pitanju, prema stavovima teorije, ovaj vid zamene nasljednika, shodno principu slobode zaveštavanja, pruža mogućnost uspostavljanja njenih brojnih modaliteta. Tako zaveštalac prvopostavljenom nasljedniku može odrediti dva ili više supstituta, koji se pozivaju jedan za drugim na nasljeđivanje, u kom slučaju se radi o sukcesivnoj supstituciji. Za svaki stepen supstitucije mogu se odrediti različiti supstitucionni slučajevi, pri čemu ni nasljedni delovi ne moraju biti jednaki.¹³ Zaveštalac može institutu odrediti više supstituta koji se pozivaju paralelno na nasljeđivanje,¹⁴ u kom slučaju oni nasleđuju na jednake delove, osim ukoliko zaveštalac ne odredi drugačije.¹⁵ Osim toga, moguće je za dva ili više sanasljednika kao institute odrediti jednog supstituta,¹⁶ pri čemu od volje zaveštaoca zavisi da li će on naslediti onda kada kod prvog sanasljednika nastupi supstitucionni slučaj ili nakon što se on kod svih njih ostvari.¹⁷ U praksi je moguća i tzv. recipročna (uzajamna) supstitucija, gde su svi sanasljednici jedan drugom supstituti¹⁸ i to prema stavu doktrine, u srazmeri njihovih nasljednih delova, osim ako zaveštalac ne odredi drugačije ili ukoliko nešto drugo ne proizilazi iz okolnosti slučaja.¹⁹

S obzirom da nastupanjem supstitucionog slučaja supstitut postaje neposredni nasljednik, pri čemu se smatra da institut to nikad nije ni bio, to je supstitut u

¹² Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 236; S. Marković, 223; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 373; N. Stojanović, 240.

¹³ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 237; S. Marković, 222; B. T. Blagojević, 246; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 373–374; S. N. Svorcan, 268; D. Đurđević, 159; N. Stojanović, 240.

¹⁴ Vid. S. Marković, 222; B. T. Blagojević, 246; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 374; S. N. Svorcan, 268; D. Đurđević, 159; N. Stojanović, 240.

¹⁵ Vid. D. Đurđević, 159.

¹⁶ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 237; S. Marković, 222; B. T. Blagojević, 246; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 374; D. Đurđević, 159; N. Stojanović, 241.

¹⁷ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 237; N. Stojanović, 241.

¹⁸ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 237; S. Marković, 223; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 374; D. Đurđević, 159; N. Stojanović, 240–241.

¹⁹ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 237.

obavezi da ispuni sve isporuke, terete i naloge koji su zaveštanjem opterećivali instituta, osim onih koji su čisto lične prirode ili za koje je ostavilac izričito naredio da terete samo instituta.²⁰

Za razliku od proste supstitucije, domaće naslednopravno uređenje zabranjuje fideikomisarnu supstituciju u užem smislu,²¹ odnosno sukcesivno sticanje naslednog prava gde supstitucioni slučaj predstavlja smrt prethodnog naslednika. Naime, Zakon o nasleđivanju Srbije propisuje da je ništava odredba u zaveštanju kojom zaveštalac imenuje naslednika svome nasledniku ili isporukoprincu.²² Iako to nije izričito spomenuto, iz spomenute odredbe proizilazi i zabranjenost pupilarne i kvazipupilarne supstitucije, kao varijanti fideikomisarne zamene naslednika u užem smislu.²³ Zabranjena je i prećutna, odnosno, posredna fideikomisarna supstitucija, s obzirom na to da je ništava i odredba u zaveštanju kojom zaveštalac zabranjuje svom nasledniku ili isporukoprincu da otuđe stvar ili pravo koje im je ostavio.²⁴

Međutim, polazeći od savremenog shvatanja fideikomisarne supstitucije u širem smislu, domaće pravo, ipak, poznaje njene pojedine modalitete. Zakonom je naime, osim u slučaju kada je postavljanje naslednika vezano za rok koji nastupa smrću prethodnog naslednika, modifikovanje prava nasleđa od strane zaveštaoca uslovom ili rokom dopušteno. Imenovanje naslednika pod uslovom ili rokom, takođe dovodi do sukcesivnog nasleđivanja i pravnih odnosa koji su jednaki onim koji se uspostavljaju između prethodnog naslednika (fiducijara) i potonjeg naslednika (fideikomisara).²⁵ Tako, ako je naslednik postavljen pod odložnim uslovom ili rokom, zaostavština će u trenutku ostaviočeve smrti pri-

²⁰ Vid. B. T. Blagojević, 247.

²¹ O navedenom i ostalim ograničenjima slobode zaveštanja, vid. Tamara Đurđić Milošević, „Ograničenja svojinske i zaveštajne slobode“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 1/2019, 277–278.

²² Vid. čl. 159, st. 1 ZNS. U doktrini se s pravom ističe da ovakva formulacija nije jezički i logički najpreciznija, imajući u vidu činjenicu da je naknadni naslednik sukcesor zaveštaoca, a ne prethodnog naslednika. U tom smislu, vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 238; N. Stojanović, 241–242; Tamara Đurđić Milošević, Ograničenje slobode zaveštajnih raspolaganja, doktorska disertacija, Kragujevac 2018, 216.

²³ Pupilarna supstitucija predstavlja zaveštajnu odredbu kojom se imenuje naslednik svom maloletnom detetu za slučaj da ono umre pre sticanja aktivne zaveštajne sposobnosti, dok se kvazipupilarna supstitucija ogleda u postavljanju naknadnog naslednika svom detetu ili potomku zbog nesposobnosti za rasuđivanje, s tim da naknadni naslednik to svojstvo gubi ukoliko potomak do smrti stekne sposobnost za rasuđivanje, a time i zaveštajnu sposobnost.

²⁴ Vid. čl. 159, st. 2 ZNS.

²⁵ Prema stavu teorije, fideikomisarna supstitucija po svojoj pravnoj konstrukciji ne predstavlja ništa drugo nego jedan oblik postavljanja naslednika ili isporukoprincipa pod uslovom ili rokom, tako da je fiducijar naslednik pod rezolutivnim uslovom ili sa završnim rokom, a fideikomisar pod suspenzivnim uslovom ili s početnim rokom. Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 238.

pasti na uživanje njegovim zakonskim nasljednicima ako iz zaveštanja ne sledi šta drugo, a od momenta ostvarenja uslova ili isteka roka, postavljenom nasljedniku u svojini. I obrnuto, zaostavština će u trenutku ostaviočeve smrti pripasti na uživanje nasljedniku imenovanom pod raskidnim uslovom ili rokom, ali će ostvarenjem uslova, odnosno istekom roka, nju u svojini steći ostaviočevi zakonski nasljednici, ako iz zaveštanja ne sledi šta drugo.²⁶ Zbog nedovoljnog stepena preciznosti, prilikom tumačenja napred iznetih zakonskih normi, u praksi je, s jedne strane, neophodno voditi računa o neizigravanju zabrane fideikomisarne supstitucije u užem smislu, a s druge strane i o činjenici da pojedine zaveštajne odredbe, iako stvaraju dejstva slična onim do kojih dovodi fideikomisarna supstitucija, nisu zabranjene, kao što je to slučaj sa ustanovljavanjem prava na isporuku u vidu plodouživanja.²⁷

Prednacrtnom Građanskog zakonika Srbije je preuzeta postojeća odredba o zabranjenosti fideikomisarne supstitucije u užem smislu, dopunjena pravilom prema kojem bi određivanje nasljednika svome nasljedniku moglo bilo ustanovljeno samo u jednom stepenu, pri čemu bi odnos između njih, trebalo tumačiti kao odnos isporukoprimca i nasljednika.²⁸ Saglasni smo sa shvatanjima doktrine da predloženi normativni koncept prelazi granicu koja razdvaja fideikomisarnu supstituciju u užem smislu i isporuke plodouživanja;²⁹ odstupa od suštinske karakteristike fideikomisarne supstitucije koja se ogleda u sukcesivnosti nasleđivanja, s obzirom na to da kod isporuke plodouživanja, oba subjekta, dakle i sopstvenik i plodouživalac u vreme otvaranja nasleđa stiču određena prava;³⁰ kao i da se ovakvom odredbom, u krajnjima koncekvencama, isporuka plodouživanja koju je prema domaćim propisima inače moguće konstituisati, neopravdano stavlja u pravne okvire fideikomisarne supstitucije.³¹ Stoga, smatramo da ovo rešenje nije prihvatljivo.

Ipak, čini se da uvođenju fideikomisarne zamene za slučaj smrti prethodnog nasljednika, u srpskom pravu ima mesta, imajući pre svega u vidu činjenicu da njeno određivanje u današnje vreme nalažu drugačiji razlozi u odnosu na one koje su preovlađivali u prošlosti. Ono bi doprinelo proširenju slobode zaveštajnog raspolaganja, čiji bi značaj dolazio do izražaja, pre svega, posmatrano sa aspekta mogućnosti ekonomski svrsishodnog planiranja raspodele zaostavštine, odno-

²⁶ Vid. čl. 125, st. 1, čl. 126, čl. 128, st. 1 i čl. 129, st. 1 ZNS.

²⁷ Vid. M. Kreč, Đ. Pavić, 238-239; O. B. Antić, Z. M. Balinovac, 440–441; N. Stojanović, 242; T. Đurđić Milošević (2018), 216.

²⁸ Vid. čl. 2755, st. 1–3 Prednacrta Građanskog zakonika Srbije.

²⁹ Vid. Nataša Stojanović, „Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije i nasleđivanje“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu 62/2012, 201.

³⁰ U tom smislu, vid. N. Stojanović (2012), 201; T. Đurđić Milošević (2018), 217.

³¹ Vid. T. Đurđić Milošević (2018), 218.

sno prilagođavanja zaveštajnih raspolaganja okolnostima koje mogu nastupiti nakon smrti zaveštaoca. U teoriji se navodi da bi pomoću fideikomisarne supstitucije u užem smislu, zaveštalc mogao da ostvari određene korisne ciljeve, koje mu postojeći sistem naslednopravnih normi ne omogućuje ili barem ne na najefikasniji način. Oni se ogledaju u mogućnosti dodeljivanja zaostavštine ostaviočevim srođnicima prvog i drugog naslednog reda, bez ugrožavanja egzistencijalnog i socijalnog statusa supružnika, omogućavanju postmortalno začetoj deci da se pojave u svojstvu naknadnog naslednika, kao i u ravnopravnom učešću svih pripadnika porodične generacije u raspodeli zaostavštine.³² Premda bi pojedini od ovih ciljeva mogli biti realizovani i putem isporuke plodouživanja, fideikomisarna supstitucija ima prednost u odnosu na nju, jer prethodnom nasledniku omogućuje bolje ekonomsko iskorišćavanje zaostavštine, s obzirom na to da on, za razliku od plodouživaoca, ima pravo raspolaganja, koje je ograničeno u interesu zaštite naknadnog naslednika.³³ Iako iz Zakona o nasleđivanju Srbije proizilazi da položaj prethodnog naslednika odgovara položaju plodouživaoca³⁴ i da on ne može slobodno raspolagati zaostavštinom, komparativno posmatrano, to po pravilu, nije slučaj.³⁵

Iz iznetih razloga, mišljenja smo da pravna regulativa fideikomisarne supstitucije za slučaj smrti prethodnog naslednika u srpskom pravu, ne bi trebalo da odstupa od njene suštinske karakteristike koja se ogleda u sukcesivnosti nasleđivanja. Imajući u vidu da ona komplikuje pravne odnose, eventualno opredeljivanje za ovakav normativni pristup nameće pojačan oprez prilikom definisanja konkretnih zakonskih solucija, zbog čega bi u cilju što većeg stepena pravne izvesnosti, bilo neophodno precizno odrediti njene granice. One se tiču: mogućih načina određivanja ovog oblika zamene naslednika, kruga lica koji se mogu pojaviti u svojstvu naknadnog naslednika, kao i dozvoljenog broja smena naslednika, odnosno, vremenskog perioda na koji se ona može uspostaviti.³⁶ Pri svemu

³² O navedenom, opširnije vid. D. Đurđević, „Fideikomisarna supstitucija u evropskim pravnim porecima i u srpskom pravu“ u: *Pravni kapaciteti Srbije za evropske integracije*, knj. 5, Beograd: Pravni fakultet u Beogradu 2010, 115–124.

³³ *Ibid.*, 119.

³⁴ O zaostavštini kao predmetu prava plodouživanja, vid. Danica Popov, „Pojam i predmet prava plodouživanja u Prednactu Građanskog Zakonika Republike Srbije“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 4/2017, 1314–1315.

³⁵ U doktrini je već istaknuto kako je u uporednom pravu zauzet skoro jednodušan stav da prethodni naslednik nije isto što i „plodouživalac zaostavštine“, već da je prethodni naslednik „vremenski ograničen naslednik zaostavštine.“ U tom smislu, vid. D. Đurđević, „Pravni položaj prethodnog naslednika“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 1/2011, 106, 112.

³⁶ U delu teorije, učinjen je konkretan predlog, prema kojem bi fideikomisarnu supstituciju trebalo dopustiti u jednom stepenu, a njeno trajanje ograničiti na period od 30 godina. Vid. T. Đurđić Milošević (2018), 221.

tome, naročitu pažnju trebalo bi posvetiti detaljnom uređenju pravne pozicije prethodnog i naknadnog nasljednika, u kontekstu balansiranja njihovih suprotstavljenih interesa.

3. ZAMENA NASLEDNIKA U OSTALIM SAVREMENIM PRAVIMA EVROPE

U cilju sagledavanja oblika zamene nasljednika, načina i obima uređenosti ovog instituta, specifičnosti u njegovom normiranju, kao i sličnosti i razlika u odnosu na domaće zakonodavstvo, u narednim redovima biće prikazana postojeća normativna rešenja sadržana u: Austriji, Nemačkoj i Švajcarskoj, kao pripadnicama germanskog pravnog kruga; Francuskoj, Italiji i Španiji, kao sistemima romanskog pravnog kruga; te u zakonodavstvima bivših socijalističkih zemalja, uključujući i države regiona, kao što su Rusija, Bugarska, Mađarska, Češka, Slovenija, Hrvatska, Federacija BiH, Makedonija i Crna Gora.

3.1. Zamena nasljednika u zemljama germanske pravne tradicije

Naslednopravnim propisima Nemačke, Austrije i Švajcarske, kao oblici zamene nasljednika dozvoljene su kako prosta, tako i fideikomisarna supstitucija. Pravnoj regulativi prvog spomenutog oblika zamene nasljednika u ovim zakonodavstvima nije posvećen isti stepen pažnje, dok se, kada je reč o fideikomisarnoj smeni nasljednika, njen konkretan koncept u manjoj ili većoj meri razlikuje, pretežno posmatrano sa aspekta načina normiranja njenih ograničenja.

3.1.1. Prosta supstitucija

U pravu Švajcarske, prosta supstitucija regulisana je odredbom prema kojoj zaveštalac može imenovati jedno ili više lica kao nasljednike ili isporukoprimce, u slučaju da postavljeni nasljednik ne doživi momenat delacije ostavioca ili se odrekne nasleđa.³⁷ Zakonodavstva Austrije i Nemačke ovom obliku zamene nasljednika posvećuju veći broj odredaba. U tom smislu, pored regulisanja njene primene, koja je u austrijskom pravu moguća u slučaju kada postavljeni nasljednik ne stekne nasledstvo,³⁸ odnosno, u nemačkom pravu, kada on ne može ili neće da

³⁷ Vid. par. 487 Schweizerischen Zivilgesetzbuch – ZGB, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html>, 04. oktobar 2019.

³⁸ Vid. par. 604, st. 1 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – ABGB, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622/>, 04. oktobar 2019.

nasledi,³⁹ u oba zakonodavstva ustanovljena je pretpostavka prema kojoj je zaveštalac, u slučaju kada su nasljednici uzajamno određeni kao supstituti, imao nameru da i na supstituciju rasprostre delove odmerene u postavljanju naslednika.⁴⁰ Građanskim zakonikom Austrije izričito je propisana i mogućnost višestepenog određivanja proste supstitucije, pretpostavka prema kojoj se sve obaveze koje terete instituta, odnose i na njegovog zamenika, osim ukoliko nisu izričitom voljom zaveštaoca ili na osnovu okolnosti slučaja ograničeni na ličnost prvopostavljenog naslednika, kao i pravilo prema kojem prosta supstitucija u slučaju sumnje prestaje onda kada je institut stekao nasledstvo.⁴¹ Građanskim zakonikom Nemačke ustanovljena je i pretpostavka prema kojoj će se kada zaveštalac odredi supstituta za slučaj kada institut ne može ili neće da nasledi, u slučaju sumnje smatrati da do supstitucije dolazi u obe spomenute situacije, te pravilo prema kojem postavljanje supstituta zaveštajnom nasledniku ima prednost u odnosu na primenu principa priraštaja u zaveštajnom pravu.⁴²

3.1.2. Fideikomisarna supstitucija

Prema izričitom slovu Građanskog zakonika Nemačke, zaveštalac je ovlašćen da za naslednika imenuje jedno lice (prethodni naslednik – Vorerbe), određujući da će nakon nastupanja supstitucionog slučaja, ovo svojstvo steći drugo lice (naknadni naslednik – Nacherbe),⁴³ pri čemu on na ovaj način može imenovati i više od dva naslednika sukcesivno. Krug supstitucionih slučajeva određen je na širok način, s obzirom na to da supstitucija može nastupiti usled smrti prethodnog naslednika, ali i neke druge okolnosti, kao što su određeni vremenski trenutak ili ispunjenje uslova. Ukoliko zaveštalac nije predvideo okolnost koja će predstavljati supstitucionu slučaj, smatraće se da je to smrt prvopostavljenog naslednika.⁴⁴ U svojstvu naknadnog naslednika može se naći i posthumno začeto dete. Ovo proizilazi iz odredbe prema kojoj će se u slučaju kada zaveštalac postavi za naslednika osobu koja nije začeta u momentu otvaranja nasledstva, u sumnji uzeti da je ona imenovana za naknadnog naslednika. Prethodno rečeno važi samo ukoliko

³⁹ Vid. par. 2096-2097 Bürgerliches Gesetzbuch – BGB, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf>, 07. oktobar 2019.

⁴⁰ Vid. par. 607 ABGB i par. 2098, st. 1 BGB.

⁴¹ Vid. par. 604, st. 1, par. 606 i par. 615, st. 1 ABGB. Opširnije vid. Bernhard Eccher, Erbrecht, Bürgerliches Recht, Band VI, Wien 2016, 84–86; Wolfgang Zankl, Erbrecht, Lehr – und Praxishandbuch, Wien 2017, 74–75.

⁴² Vid. par. 2097 i par. 2099 BGB. O prostoj zameni naslednika u nemačkom pravu, detaljnije vid. Hans Brox, Wolf – Dietrich Walker, Erbrecht, München 2010, 190–192; Lutz Michalski, BGB – Erbrecht, München 2010, 240–245; Dirk Olzen, Erbrecht, Berlin 2009, 117–118.

⁴³ Vid. par. 2100 BGB.

⁴⁴ Vid. par. 2106, st. 1 BGB.

se ne utvrdi da nije u skladu sa namerom ostavioca da se to lice pojavi u svojstvu fideikomisara, kada ovakvo imenovanje neće proizvoditi pravno dejstvo.⁴⁵

U momentu nastupanja supstytucionog slučaja, prethodni nasljednik gubi to svojstvo, a naknadni nasljednik ga stiže.⁴⁶ Ukoliko naknadni nasljednik umre pre nastupanja supstytucionog slučaja, ali doživi momenat delacije, tada njegovo pravo prelazi na njegove nasljednike, osim ukoliko se može pretpostaviti da je zaveštalac imao drugačiju nameru. Međutim, kada je on imenovan pod odložnim uslovom, tada mora doživeti ne samo momenat ostaviočeve smrti, već i ukoliko ostavilac zaveštanjem nije nešto drugo predvideo, u slučaju sumnje i momenat ispunjenja uslova.⁴⁷

Nakon smrti zaveštaoca prethodni nasljednik, kao univerzalni sukcesor u načelu može da raspolaze zaostavštinom,⁴⁸ s tim što je njegova sloboda raspolaganja ograničena u interesu naknadnog nasljednika. U tom smislu, treba imati u vidu pravilo prema kojem zaostavština dok se nalazi kod prethodnog nasljednika predstavlja posebnu imovinskopravnu celinu na koju se primenjuju pravila o realnoj subrogaciji.⁴⁹ Takođe, raspolaganja nepokretnostima, pravima na njima, registrovanim brodovima i brodogradilištima od strane prethodnog nasljednika nisu punovažna u momentu nastupanja supstytucionog slučaja u onoj meri u kojoj bi pravo naknadnog nasljednika bilo osujećeno ili ugroženo. U momentu nastupanja supstytucionog slučaja pravna dejstva neće proizvoditi ni ona raspolaganja koja su od strane prethodnog nasljednika učinjena besplatno ili sa ciljem ispunjenja obećanja poklona koje je on dao, osim ukoliko su oni učinjeni iz moralne dužnosti ili razloga pristojnosti.⁵⁰ Prethodni nasljednik ima obavezu da pravilno upravlja zaostavštinom radi njenog očuvanja za naknadnog nasljednika.⁵¹ U cilju ostvarenja svoje pravne pozicije, naknadni nasljednik ima ovlašćenje da zahteva izvršenje popisa i procene zaostavštine.⁵² Ukoliko usled ponašanja prethodnog nasljednika ili njegovog nepovoljnog finansijskog stanja postoji bojazan od značajnije povrede prava naknadnog nasljednika, on može zahtevati preduzimanje odgovarajućih mera obezbeđenja zaostavštine.⁵³ Međutim, zaveštalac može osloboditi prethodnog nasljednika od većine ograničenja i obaveza predviđenih zakonom.⁵⁴

⁴⁵ Vid. par. 2101, st. 1 BGB.

⁴⁶ Vid. par. 2139 BGB.

⁴⁷ Vid. par. 2108 u vezi sa par. 2074 BGB.

⁴⁸ Vid. par. 1922, st. 1 i par. 2112 BGB.

⁴⁹ Vid. par. 2111 BGB.

⁵⁰ Vid. par. 2113, st. 1–2 BGB.

⁵¹ Vid. par. 2134 BGB.

⁵² Vid. par. 2121, st. 1 BGB.

⁵³ Vid. par. 2128, st. 1 BGB.

⁵⁴ Vid. par. 2136 u vezi sa par. 2113 (1), 2114, 2116–2119, 2123, 2127–2131, kao i par. 2133–2134 BGB. O pravnom položaju prethodnog i naknadnog nasljednika, videti detaljnije: H. Brox, W. D. Walker, 201–206; L. Michalski, 254–259; D. Olzen, 121–123.

Izneti način regulative nesumnjivo govori u prilog liberalnosti usvojenog koncepta fideikomisarne zamene naslednika, koji proizilazi iz kruga lica u čiju korist se može raspolagati na ovaj način, raznovrsnih okolnosti koje mogu egzistirati kao supstiticioni slučaj, a naposljetku i iz mogućnosti sukcesivnog nasleđivanja kroz generacije.⁵⁵ Ipak, ograničenje fideikomisarnog režima postoji, s obzirom na to da fideikomisarna supstitucija ne proizvodi pravno dejstvo nakon što istekne 30 godina od momenta ostaviočeve smrti, što znači da tokom tog perioda mora nastupiti supstiticioni slučaj. Međutim, u cilju zaštite interesa porodice, od ovog pravila su propisani izuzeci. Tako, ona može proizvoditi pravno dejstvo i nakon isteka navedenog roka, onda kada supstiticioni slučaj podrazumeva nastupanje neke okolnosti koja je pravno ili ekonomski povezana sa ličnošću prethodnog ili naknadnog naslednika. Naslednik u pogledu čije ličnosti treba da nastupi konkretan događaj mora biti fizičko lice koje je rođeno ili začeto u momentu smrti zaveštaoca.⁵⁶ Nakon isteka spomenutog roka fideikomisarna supstitucija proizvodiće pravno dejstvo i onda kada su prethodnom ili naknadnom nasledniku određeni brat ili sestra kao naknadni naslednici, pri čemu supstiticioni slučaj predstavlja upravo njihovo rođenje.⁵⁷ Cilj propisivanja ovog izuzetka je omogućavanje zaveštaocu da celokupnu zaostavštinu pravično rasporedi svim srođnicima iz određene generacije, podrazumevajući pod njima i one srođnike koji bi mogli da se rode nakon zaveštaočeve smrti.⁵⁸

U zakonodavstvu Švajcarske dozvoljenost fideikomisarne supstitucije proizilazi iz odredbe prema kojoj je zaveštalac ovlašćen da postavi jedno lice kao prethodnog naslednika i da istovremeno za njega konstituiše obavezu da tako stečenu imovinu prenese na drugog naslednika.⁵⁹ Kao što je to slučaj i u nemačkom pravu, krug supstitucionih slučajeva određen je na širok način, te se ovaj oblik supstitucije može vezati za uslov, rok ili smrt prethodnog naslednika. U slučaju kada od strane zaveštaoca nije nešto drugo predviđeno, do prenosa nasleđstva dolazi u momentu smrti prethodnog naslednika.⁶⁰ U svojstvu naknadnog naslednika, može se naći i lice koje nije ni rođeno, ni začeto u momentu smrti ostavioaca,⁶¹ s tim da mora doživeti momenat nastupanja supstitucionog slučaja,⁶²

⁵⁵ U tom smislu, takođe vid. T. Đurđić Milošević (2018), 209–210.

⁵⁶ Vid. par. 2109, st. 1, tač. 1 BGB. U doktrini se kao primeri za to navode smrt prethodnog naslednika, stupanje prethodnog naslednika u bračnu zajednicu, dobijanje potomstva od strane potonjeg naslednika itd. U tom smislu, vid. D. Đurđević (2010b), 111–112.

⁵⁷ Vid. par. 2109, st. 1, tač. 2 BGB; H. Brox, W. D. Walker, 197–198.

⁵⁸ Vid. D. Đurđević (2010b), 113.

⁵⁹ Vid. čl. 488, st. 1 ZGB.

⁶⁰ Vid. čl. 489, st. 1 ZGB.

⁶¹ Vid. čl. 545, st. 1 ZGB.

⁶² Vid. čl. 492, st. 1 ZGB.

što prema shvatanju doktrine znači da ono u tom momentu mora biti rođeno ili začeto.⁶³ U slučaju kada naknadni nasljednik ne doživi momenat nastupanja supstitucionog slučaja, zaostavština pripada prethodnom nasljedniku, osim ukoliko zaveštalac nije predvidio drugačije.⁶⁴

Prethodni nasljednik stiže zaostavštinu na način kao i bilo koji drugi nasljednik, odnosno postaje vlasnik nasleđene imovine uz obavezu da je prenese naknadnom nasljedniku.⁶⁵ Kao mere koje služe zaštiti pravne pozicije naknadnog nasljednika, švajcarsko zakonodavstvo propisuje obaveznost popisa i procene zaostavštine, kao i pružanje obezbeđenja od strane prethodnog nasljednika, osim ukoliko ga je zaveštalac izričito oslobodio spomenute obaveze. U slučaju kada se radi o nepokretnosti, moguć je i odgovarajući upis u javni registar postojanja obaveze prethodnog nasljednika da izvrši njihov prenos na naknadnog nasljednika.⁶⁶

Za razliku od nemačkog zakonodavstva, u švajcarskom pravu nije izričito određeno vremensko trajanje ovog oblika supstitucije, već je ovo pitanje regulisano na način prema kojem je njeno ustanovljavanje dozvoljeno samo u jednom stepenu. Stoga, naknadni nasljednik nakon što nastupi supstiticioni slučaj, nije obavezan da nasledstvo čuva radi prenosa na nekog drugog naknadnog nasljednika.⁶⁷ Međutim, imajući u vidu činjenicu da nepostojanje vremenskog limita uspostavljanja fideikomisarne supstitucije može dovesti do trajnog isključenja zaostavštine iz pravnog prometa, švajcarska doktrina i praksa su analognom primenom odredbe kojom se uređuje vremensko ograničenje plodouživanja ustanovljenog u korist pravnog lica, usvojili stav da fideikomisarni odnos prestaje nakon isteka roka od 100 godina od smrti ostavioca.⁶⁸

Prema Građanskom zakoniku Austrije, fideikomisarna zamena nasljednika postoji u slučaju kada zaveštalac obaveže nasljednika da primljeno nasledstvo nakon svoje smrti ili u drugim određenim slučajevima, kao što su ispunjenje uslova ili istek roka, prenese drugom imenovanom nasljedniku. Kao što je to slučaj i u ostalim zemljama germanske pravne tradicije, ukoliko supstiticioni slučaj nije preciziran, pod njim će se podrazumevati smrt prethodnog nasljednika.⁶⁹ U slučaju kada je zaveštalac postavio nasljednika pod odložnim ili raskidnim uslovom ili rokom, kao i ukoliko je zabranio nasljedniku da raspolaže putem zaveštanja nasleđenom imovinom, može se govoriti o postojanju tzv. konstruk-

⁶³ U tom smislu, vid. D. Đurđević (2010b), 122.

⁶⁴ Vid. čl. 492, st. 2 ZGB.

⁶⁵ Vid. čl. 491 ZGB.

⁶⁶ Vid. čl. 490, st. 1–2 ZGB; Audrey Leuba, „Law of Inheritance“, Introduction to Swiss law (eds. F. Dessemontet, T. Ansary), Kluwer Law International 2004, 84.

⁶⁷ Vid. čl. 488, st. 2 ZGB.

⁶⁸ Vid. D. Đurđević (2010b), 114–115.

⁶⁹ Vid. par. 608 ABGB.

tivne fideikomisarne supstitucije.⁷⁰ Austrijsko pravo poznaje i fideikomisarnu supstituciju na ostatku, pod kojom se podrazumeva ovlašćenje prethodnog naslednika da raspolaže nasleđenom imovinom po svojoj volji, odnosno pravo naknadnog naslednika da nasledi samo ono što ostane nakon smrti prethodnog naslednika.⁷¹

Dok ne nastupi supstitucionni slučaj, prethodni naslednik ima ograničeno pravo svojine sa pravima i obavezama plodouživaoca.⁷² Rukovođen težnjom zaštite položaja prethodnog naslednika, Zakonikom je propisano da će se u slučaju kada je supstitucija nejasno izražena, ona tumačiti na način da sloboda naslednika u raspolaganju imovinom bude u najmanjoj meri ograničena.⁷³

Specifičnost austrijskog prava ogleđa se u zakonskom rešenju prema kojem zaveštalać može neograničeno imenovati naknadne naslednike, tako da jedni za drugim nasleđuju zaostavštinu, ali samo ukoliko su iz reda njegovih savremenika, odnosno ukoliko su rođeni ili barem začeti u trenutku ostaviočeve smrti.⁷⁴ Međutim, ukoliko oni nisu savremenici zaveštaoca, trajanje fideikomisarne supstitucije je ograničeno propisivanjem maksimalnog broja supstitucionnih slučajeva. Ukoliko se radi o novcu i pokretnim stvarima, ona je dozvoljena u dva stepena, dok je u slučaju raspolaganja nepokretnostima, dozvoljena samo u jednom stepenu.⁷⁵ Fideikomisarni režim konačno prestaje, odnosno gasi se i onda kada više ne postoji nijedan od pozvanih naknadnih naslednika, odnosno, kada zaostavštinu nasledi onaj naknadni naslednik koji je, kao takav, poslednji imenovan od strane zaveštaoca u ovom svojstvu ili ukoliko je ovakav režim ustanovljen postavljanjem odložnog uslova, onda kada je izvesno da se uslov ne može ostvariti.⁷⁶

3.2. Zamena naslednika u zemljama romanske pravne tradicije

Pored proste supstitucije kao opšteprihvaćenog oblika zamene naslednika, zemlje romanskog pravnog kruga, kao što su Francuska, Italija i Španija, generalno posmatrano, takođe se svrstavaju u grupu pravnih poredaka koji zaveštaocu prilikom imenovanja naslednika pružaju mogućnost uspostavljanja fideikomisar-

⁷⁰ Vid. par. 707 i par. 610 ABGB; B. Eccher, 88; W. Zankl, 75–76.

⁷¹ Vid. par. 609 ABGB.

⁷² Vid. par. 613, st. 1 ABGB.

⁷³ Vid. par. 614 ABGB.

⁷⁴ Vid. par. 611 ABGB.

⁷⁵ Vid. par. 612 ABGB. O fideikomisarnoj supstituciji u austrijskom pravu, detaljnije vid. B. Eccher, 86–92; W. Zankl, 75–80.

⁷⁶ Vid. par. 615, st. 1 ABGB.

nog režima. Tako je u pojedinim od ovih zemalja, fideikomisarna supstitucija izričito dopuštena, dok su u drugim i pored načelne zabranjenosti, kao izuzetak od ovog pravila, prihvaćeni njeni pojedini modaliteti.

3.2.1. Prosta supstitucija

Mogućnost proste zamene nasljednika u pravu Francuske prozilazi iz odredbe kojom je predviđeno da zaveštalac putem dobroćinih raspolaganja može imenovati neko lice kao nasljednika, poklonoprimeca ili isporukoprimeca, određivši istovremeno drugo lice koje će dobiti navedene koristi ukoliko nasljednik, poklonoprimec ili isporukoprimec neće ili ne može da prihvati ostavljenu mu korist.⁷⁷ U zakonodavstvima Italije i Španije, osim definisanja slučajeva koji dovode do primene proste supstitucije, koji podrazumevaju smrt instituta pre ostavioca, nemogućnost njegovog nasleđivanja iz drugih razloga ili odricanje od nasleđstva, uređena su još neka pravila u pogledu ovog oblika zamene nasljednika, odnosno isporukoprimeca. Izričito je propisano da ukoliko zaveštalac nije precizirao konkretan supstitucioni slučaj (pravo Španije), odnosno, kada je odredio samo jedan od njih (pravo Italije), do njene primene dolazi u svim napred spomenutim situacijama, osim u slučaju drugačije izražene volje zaveštaoca. Osim toga, normirano je i ovlašćenje zaveštaoca da jednom institutu imenuje više supstituta ili da za više instituta odredi jednog supstituta, kao i mogućnost recipročne zamene nasljednika. Naposljetku, ustanovljena je i pretpostavka prema kojoj se svi nalozi i tereti koji opterećuju instituta, odnose i na supstituta, osim ukoliko su lične prirode ili ako je zaveštalac izričito odredio drugačije.⁷⁸

3.2.2. Fideikomisarna supstitucija

Pre reforme naslednog prava iz 2006. godine, francusko zakonodavstvo je načelno zabranjivalo fideikomisarnu supstituciju. Ipak, u njemu su i do tada bili dozvoljeni određeni oblici fideikomisarne supstitucije, kao izuzeci od spomenutog pravila.⁷⁹ Nakon spomenute reforme, Građanski zakonik Francuske dozvoljava

⁷⁷ Vid. čl. 898 Code Civil – CC, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LE-GITEXT000006070721/>, 21. oktobar 2019.

⁷⁸ Vid. čl. 688–691 Građanskog zakonika Italije – GZI, http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/Codeciv.htm/, 22. oktobar 2019. Vid. čl. 774, čl. 778–780 i čl. 789 Građanskog zakonika Španije – GZŠ, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763/>, 25. oktobar 2019.

⁷⁹ U tom smislu, bilo je dopušteno da zaveštalac postavi svoje dete kao prethodnog nasljednika, istovremeno predviđajući da će nakon detetove smrti zaostavština pripasti njegovim prvostepenim potomcima, kao naknadnim nasljednicima. Osim toga, lice koje nije imalo potomke, moglo je da putem zaveštanja imenuje svoju braću i sestre za prethodne nasljednike i da istovre-

fideikomisarnu supstituciju, predviđajući da zaveštalac putem dobročinog raspolaganja može da obaveže naslednika, odnosno isporukoprimca da dobra koja su mu ostavljena čuva, te da ih nakon svoje smrti prenese na sledećeg sticaoca kojeg je zaveštalac odredio putem dobročinog raspolaganja.⁸⁰ Ona je dozvoljena u jednom stepenu, što znači da zaveštalac ne može nametnuti obavezu fideikomisaru da čuva nasledstvo za sledećeg naknadnog naslednika, u kom svojstvu se prema postojećem zakonodavstvu može pojaviti bilo koje lice.⁸¹

Iako u principu zabranjuje mogućnost uspostavljanja fideikomisarnog režima, Građanski zakonik Italije dozvoljava određene izuzetke od ovog pravila, motivisan težnjom pružanja zaštite određenim kategorijama lica bliskim zaveštaocu. Tako je dopušteno da zaveštalac izjavom svoje poslednje volje odredi za prethodnog naslednika ili isporukoprimca svog maloletnog ili poslovno nesposobnog potomka, kao i supružnika lišenog poslovne sposobnosti, istovremeno imenujući za naknadnog naslednika fizičko ili pravno lice *koje se pod nadzorom staratelja na adekvatan način brinulo o prethodnom nasledniku*.⁸² Prethodni naslednik ima položaj plodouživaoca, s tim što u zakonom predviđenim slučajevima, sud može dati dozvolu za raspolaganje zaostavštinom.⁸³ Zaostavština prelazi na naknadnog naslednika u momentu smrti prethodnog naslednika. Ukoliko naknadni naslednik umre, odnosno prestane da postoji za života prethodnog naslednika, nakon nastupanja supstitucionog slučaja, zaostavština će pripasti zakonskim naslednicima prethodnog naslednika.⁸⁴

U pravu Španije dozvoljenost fideikomisarne supstitucije proizilazi iz zakonske odredbe koja zaveštaoca ovlašćuje da obaveže imenovanog naslednika ili isporukoprimca da sačuva nasledena dobra i da ih u celini ili delimično prenese na treće lice kao naknadnog naslednika. Da bi proizveo pravno dejstvo, ovaj oblik zamene naslednika mora biti izričito predviđen u zaveštanju, pri čemu se nji-

meno predvidi da će nakon njihove smrti zaostavštinu naslediti njihova deca (odnosno, zaveštaočevi sestrići i sestričine, bratanci i bratanice, sinovci i sinovice) kao naknadni naslednici (čl. 1048–1050 starog teksta CC). Opširnije vid. Alain Delfosse, Jean – François Peniguel, *La réforme des successions et des libéralités*, Paris 2006, 229–236.

⁸⁰ Vid. čl. 1048 CC.

⁸¹ Vid. čl. 1053 CC; A. Delfosse, J. F. Peniguel, 236–237; Philippe Malaurie, Laurent Aynés, *Les successions les libéralités*, Paris 2010, 382.

⁸² Vid. čl. 692, st. 1–2 i čl. 697 GZI.

⁸³ Vid. čl. 693–694 GZI.

⁸⁴ Vid. čl. 696 GZI. O fideikomisarnoj supstituciji u pravu Italije, opširno vid. *Trattato di diritto delle successioni e donazioni*, II *La successione testamentaria* (dir. Giovanni Bonilini), Giuffrè Editore 2009, 1785–1812, https://books.google.rs/books?id=oWyvvgj_apo0C&pg=PR-42&lpg=PR42&dq=sostituzione+fedecommissaria+bonilini&source=bl&ots=NuRYWH70wb-&sig=ACfU3U2mlqXssYQU9usYOHeUoBAkm6TU_w&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewiZ-tyEpIvmAhVzsHEKHZ9iCTcQ6AEwAAnoECAYQAQ#v=onepage&q=sostituzione%20fedecommissaria%20bonilini&f=false, 12. novembar 2019.

me, po pravilu, ne može ugroziti nužni deo nasljednika. Iako eksplicitno vremensko ograničenje fideikomisarnog odnosa ne postoji, fideikomisarna supstitucija limitirana je odredbom prema kojoj će ona proizvoditi pravno dejstvo ukoliko je ustanovljena u najviše dva stepena ili u korist lica koja su živa u momentu ostaviočeve smrti.⁸⁵ Nakon ostaviočeve smrti, naknadni nasljednik stiče pravo na zaostavštinu, čak i ako umre pre prethodnog nasljednika, u kom slučaju ona pripada njegovim nasljednicima.⁸⁶

Kao modaliteti određivanja fideikomisarne supstitucije u užem smislu, Građanskim zakonikom Španije dozvoljene su i pupilarna i kvazipupilarna supstitucija. U tom smislu, propisano je da roditelji ili bilo koji preci mogu svom potomstvu odrediti nasljednika za slučaj da potomak umre pre nego što napuni četrnaest godina, kada se u pravu ove zemlje stiče zaveštajna sposobnost. Takođe, oni mogu imenovati nasljednika i bilo kom svom potomku koji je napunio četrnaest godina, a koji je nesposoban za rasuđivanje i usled toga zaveštajno nesposoban. Oba spomenuta modaliteta, u slučaju kada su iza potomaka ostali njihovi nužni nasljednici, proizvode pravno dejstvo isključivo u okviru raspoloživog dela zaostavštine.⁸⁷

3.3. Zamena nasljednika u bivšim socijalističkim državama i zemljama regiona

U skladu sa tendencijom regulative proste supstitucije u savremenim zakonodavstvima Evrope, ovaj oblik zamene nasljednika dozvoljen je i u bivšim socijalističkim zemljama, kao što su Bugarska, Rusija, Mađarska i Češka, kao i u svim državama nastalim na prostoru bivše SFRJ. S druge strane, fideikomisarna supstitucija u užem smislu, u većini spomenutih zakonodavstava je zabranjena, što ne predstavlja slučaj samo u manjem broju ovih zemalja, po pravilu, u onim u kojima je do donošenja novih Građanskih zakonika došlo tokom ovog veka, kao što su Mađarska i Češka.

⁸⁵ Vid. čl. 781–783 i čl. 789 GZŠ; Opširnije vid. Carlos Jiménez Gallego, XIII.-1. A) Sustituciones fideicomisarias. Perspectiva comparada, 541–547, http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/boletinJurisprudencia/index/assoc/Bajlib_2/016_t017/_537.dir/Bajlib_2016_t017_537.pdf/, 12. novembar 2019.

⁸⁶ Vid. čl. 784 GZŠ.

⁸⁷ Vid. čl. 775–777 GZŠ. Opširnije o navedenim modalitetima, vid. Mª F. Moretón Sanz, La sustitución pupilar y cuasipupilar o ejemplar: el patrimonio del menor de 14 años e incapacitados, *Revista sobre la infancia y la adolescencia* 2015, 84–103, https://www.researchgate.net/publication/276132532_La_sustitucion_pupilar_y_cuasipupilar_o_ejemplar_el_patrimonio_del_menor_de_14_anos_e_incapacitados./, 14. novembar 2019.

3.3.1. Prosta supstitucija

Naslednopravnim propisima Bugarske, Rusije, kao i zemalja regiona, prosta supstitucija je moguća u pogledu određenog kruga supstitucionih slučajeva, koji su u zavisnosti od konkretnog zakonodavstva, uopštenije ili bliže definisani. Tako je u pravu Bugarske, kao i u pravima svih zemalja nastalih na prostoru bivše SFRJ propisano da zaveštalac može odrediti lice kome će pripasti nasledstvo ili isporuka za slučaj da postavljeni naslednik ili isporukoprimalac umre pre njega, odrekne se nasleđa ili bude nedostojan za nasleđivanje.⁸⁸ U zakonodavstvu Rusije zaveštalac naznačenom zaveštajnom nasledniku ili licu iz kruga zakonskih naslednika može odrediti supstituta za slučaj kada on umre pre zaveštaoca, istovremeno sa njim ili nakon otvaranja nasleđa ne uspevši da prihvati nasledstvo. Zamena naslednika moguća je i ukoliko institut ne prihvati nasledstvo po nekom drugom osnovu ili se odrekne prava da nasledi, te u slučaju kada on nema pravo da nasledi, odnosno ukoliko je nedostojan za nasleđivanje.⁸⁹ U svim ovim pravima, zaveštalac može odrediti supstituciju u više stepeni.⁹⁰

Prema Građanskom zakoniku Mađarske, zaveštalac ima mogućnost da imenuje supstituta za slučaj kada prvopostavljeni naslednik umre pre ostavioca, bude proglašen nedostojnim za nasleđivanje ili u slučaju njegovog isključenja

⁸⁸ Vid. čl. 21, st. 1 Zakona o nasleđivanju Bugarske – ZNB, <https://lex.bg/laws/ldoc/2121542657/>, 03. novembar 2019; čl. 94, st. 1–2 Zakona o nasljedivanju Crne Gore, Sl. list CG, br. 74/2008 i 75/2017 – odluka US; čl. 100, st. 1–2 Zakona o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine – ZNFBiH, Sl. novine Federacije BiH, br. 80/2014; čl. 97, st. 1–2 Zakona za nasleduvanje u Makedoniji – ZNSM, Sl. vesnik na RM, br. 47/1996 i 18/2001 – dr. zakon; čl. 79, st. 1–2 Zakona o dedovanju Slovenije – ZDS, Ur. list SRS, br. 15/1976, 23/1978 i Ur. list RS, br. 13/1994 – ZN, 40/1994 – odl. US, 117/2000 – odl. US, 67/2001, 83/2001 – OZ, 73/2004 – ZN – C, 31/2013 – odl. US i 63/2016; kao i čl. 44, st. 1 Zakona o nasljedivanju Hrvatske – ZNH, Narodne novine, br. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015 i 14/2019.

⁸⁹ Vid. čl. 1121, st. 2 Građanskog kodeksa Ruske Federacije – GKRF, <http://base.garant.ru/10164072/>, 03. novembar 2019.

⁹⁰ O prosto supstituciji u spomenutim pravima, detaljno vid. Hristo Tasev, *Bulgarsko nasledstveno pravo*, Sofija 1993, 83–84; Gospodin Gospodinov, *Nasledstvoto i debata mu*, Sofija 1995, 62; Aleksandър G. Conov, *Komentar po Zakona za nasledstvoto*, Sofija 1993, 64–65; Tamara Evgenjevna Abova, Mark Moiseevič Boguslavskii, Andrej Gennadjevich Svetlanov, *Komentarii k Graždanskomu kodeksu Rossijskoj Federacii, Časti treťej*, Moskva 2004, 26; B. A. Bulaevskii, R. I. Vinogradova, A. F. Efimov, T. L. Levšina, E. A. Pavlova, I. V. Panteleeva, N. V. Sučkova, M. L. Šeliotto, O. Ju. Šilohvost, K. B. Ярошенко, *Komentarii k Graždanskomu kodeksu Rossijskoj Federacii, Časti treťej*, Moskva 2007, 37–38; Mihail Sergeevič Abramenskov, Petr Valerjevich Čugunov, *Nasledstvennoe pravo*, Moskva 2019, 148–155; N. Gavella, V. Belaj, 162–163; Karel Zupančič, *Dedovanje z uvodnimi pojasnili* prof. Dr Karla Zupančiča, Ljubljana 2005, 91–92; Kiril Čavdar, *Komentar na zakonot za nasleduvanje*, Skopje 1996, 188–190.

ili odricanja od nasljedstva.⁹¹ Ukoliko je postavljeni nasljednik ujedno i zakonski nasljednik ostavioca, kao supstitut će se smatrati njegov potomak, u slučaju kada bi on po pravilima zakonskog nasljeđivanja stupio na njegovo mesto, osim ukoliko zaveštalc ne odredi drugačije.⁹² U pravu Češke, osim načelne odredbe o mogućnosti postavljanja supstituta prvopostavljenom nasljedniku, uređena su još neka pitanja koja se odnose na ovaj vid zamene nasljednika. U tom smislu, ustanovljena je pretpostavka prema kojoj će kada je zaveštalc odredio supstituta za slučaj kada institut ne može ili neće da nasledi, smatrati da supstitucija nastupa u obe situacije. Izričito su propisani i modaliteti ovog oblika zamene nasljednika, kao i pravila nasljeđivanja vezana za njih. Tako je predviđena mogućnost sukcesivne proste supstitucije, kao i pravilo prema kome u slučaju istovremenog postavljanja više supstituta nasljedniku, nasljeđuje ono lice koje je na listi supstituta najbliže osobi koja nije nasledila. Ukoliko je uspostavljena recipročna zamena nasljednika, kada zaveštalc nije nešto drugo predvideo, uzima se da je on želeo da i na supstituciju rasprostre delove odmerene u postavljanju nasljednika. Propisano je i da će se sva opterećenja nametnuta institutu, odnositi i na supstituta, osim ukoliko je zaveštalc odredio drugačije ili kada to proizilazi iz okolnosti slučaja, a naposljetku i pravilo da momentom sticanja nasljedstva od strane instituta, prosta supstitucija ostaje bez dejstva.⁹³

3.3.2. Fideikomisarna supstitucija

Građanski kodeks Rusije ne normira fideikomisarnu zamenu nasljednika, dok je u pojedinim zakonodavstvima ove grupe zemalja ona izričito zabranjena. Tako, Zakon o nasljeđivanju Bugarske zabranjuje zaveštaocu da obaveže svog nasljednika da nasleđeni deo ili celu zaostavštinu sačuva i prenese na treće lice nakon svoje smrti.⁹⁴ Isto je predviđeno i pravima svih zemalja regiona, s obzirom da u njima zaveštalc ne može odrediti nasljednika svom nasljedniku niti isporukoprimcu.⁹⁵ Međutim, u poslednje spomenutim zakonodavstvima, kao što je to slučaj i u domaćem pravu, dozvoljeni su pojedini modaliteti fideikomisarne supstitucije. Tako, sukcesivno nasljeđivanje ili sticanje prava na isporuku

⁹¹ Vid. 7:27 § (1) u vezi sa 7:4 § Građanskog zakonika Mađarske – GZM, http://net.jogtar.hu//jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV/, 30. oktobar 2019.

⁹² Vid. 7:27 § (2) GZM.

⁹³ Vid. čl. 1507–1511 Građanskog zakonika Češke – GZČ, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89/>, 02. novembar 2019; Vid. Petr Novotný, Monika Novotná, *Nový Občanský zákoník, Dědické právo*, Grada Publishing 2014, 69–70.

⁹⁴ Vid. čl. 21, st. 2 ZNB.

⁹⁵ Vid. čl. 94, st. 3 ZNCG, čl. 100, st. 3 ZNFBiH, čl. 97, st. 3 ZNSM, čl. 79, st. 3 ZDS i čl. 44, st. 2 ZNH.

uz ograničenje uslovom ili rokom (osim već spomenutog, tj. onog koji se realizuje momentom smrti prethodnog naslednika), nije zabranjeno, jer takva zaveštajna odredba ne predstavlja odredbu o fideikomisarnoj supstituciji posmatranoj u užem smislu.⁹⁶

S druge strane, u pravima Mađarske i Češke, fideikomisarna supstitucija predstavlja dozvoljenu sadržinu zaveštanja.

Građanskim zakonikom Mađarske je načelno propisano da je nepunovažno zaveštajno raspolaganje na osnovu kojeg na celini ili delu zaostavštine, počev od nastupanja nekog događaja ili od određenog vremenskog trenutka, drugo lice stupa na mesto dotadašnjeg naslednika, te da će se u slučaju imenovanja naknadnog naslednika za slučaj smrti prethodnog naslednika, smatrati da je u pitanju prosta supstitucija, ukoliko su za to ispunjeni uslovi. Međutim, od prethodno navedenog pravila postoje dva izuzetka. Tako, zaveštalcu može da imenuje naknadnog naslednika za slučaj smrti supružnika kao prvobitno imenovanog naslednika u pogledu dela zaostavštine koju on stiče. Imenovanje naknadnog naslednika ne utiče na pravo supružnika po osnovu teretnih raspolaganja i pravo na besteretno raspolaganje u vrednosti koja ne premašuje vrednost uobičajenih poklona. Osim toga, mađarsko zakonodavstvo dozvoljava i pupilarnu supstituciju, s obzirom na pravilo prema kojem zaveštalcu može da imenuje naknadnog naslednika u pogledu zaostavštine koja pripada potomku kao prvobitno imenovanom nasledniku, ukoliko potomak u trenutku otvaranja nasleđa ne raspolaže zaveštajnom sposobnošću i umre pre nego što bi stekao ovu sposobnost. Imenovanje naknadnog naslednika potomku, ne utiče na njegovo pravo raspolaganja koje on ima u okviru svoje poslovne sposobnosti.⁹⁷

Fideikomisarna zamena naslednika u pravu Češke, regulisana je, pretežno, po ugledu na rešenja prihvaćena u nemačkom, austrijskom i švajcarskom zakonodavstvu. Građanskim zakonikom ove zemlje predviđeno je da zaveštalcu može odrediti da će nakon smrti imenovanog naslednika ili u drugim određenim slučajevima, zaostavština preći na naknadnog naslednika.⁹⁸ Spomenuto pravilo precizirano je odredbom prema kojoj će fideikomisarni režim postojati u slučajevima: određivanja naslednika nasledniku, zabrane nasledniku da raspolaže nasleđenom imovinom *mortis causa*, određivanja za naknadnog naslednika lica koje još ne

⁹⁶ Vid. čl. 17 ZNB, čl. 97, st. 2–3 ZNCG, čl. 103, st. 2–3 ZNFBiH, čl. 100, st. 2–3 ZNSM, čl. 82, st. 2–3 ZDS i čl. 47, st. 2–3 ZNH.

⁹⁷ Vid. 7:28 § GZM; Hella Molnár, „The Position of the Surviving Spouse in the Hungarian Law of Succession“, ELTE LAW JOURNAL 2014, 100.

⁹⁸ Videti: čl. 1512, st. 1 GZČ

postoji u momentu ostaviočeve smrti, kao i u slučaju imenovanja nasljednika pod uslovom ili rokom.⁹⁹

Pravna pozicija prethodnog nasljednika zavisi od volje zaveštaoca. U tom smislu, položaj prethodnog nasljednika kojeg zaveštalac nije ovlastio da raspolaže zaostavštinom, odgovara pravima i obavezama koje ima plodouživa-lac.¹⁰⁰ U ovakvom slučaju, do otuđenja ili opterećenja stvari i prava iz zaostavštine može doći samo uz saglasnost naknadnog nasljednika. Ukoliko je iz razloga poslovne brige i marljivosti neophodno otuđenje ili opterećenje stvari, odnosno prava iz zaostavštine, na predlog prethodnog nasljednika, saglasnost naknadnog nasljednika može biti zamenjena i sudskom odlukom, pri čemu sud prilikom određivanja načina raspolaganja, mora voditi računa o legitimnim interesima naknadnog nasljednika.¹⁰¹ Ako zaostavština donosi plodove, odnosno koristi, naknadni nasljednik može zahtevati od suda da odredi način i obim uživanja i upravljanja od strane prethodnog nasljednika.¹⁰² U cilju osiguranja pravne pozicije naknadnog nasljednika, propisano je njegovo ovlašćenje da zahteva izvršenje popisa i procene zaostavštine,¹⁰³ a u određenim situacijama i odgovarajući upis ograničenja prava prethodnog nasljednika u javne registre.¹⁰⁴

Sloboda zaveštavanja u pogledu mogućnosti postavljanja naknadnih nasljednika određena je na širok način, ukoliko se u njihovom svojstvu nalaze savremenici zaveštaoca, s obzirom da tada ne postoje ograničenja u pogledu stepenovanja fideikomisarne supstitucije. Međutim, kada je zaveštalac imenovano više naknadnih nasljednika, pri čemu se u njihovom svojstvu nalaze i lica koja nisu njegovi savremenici, odnosno, lica koja ne postoje ili nisu ni začeta u momentu ostaviočeve smrti, trajanje fideikomisarne supstitucije ograničeno je do momenta dok zaostavštinu ne stekne prvi od naknadnih nasljednika koji nije iz reda savremenika. U svakom slučaju, češko zakonodavstvo eksplicitno postavlja vremenski limit fideikisarnog režima, propisujući da on, po pravilu, prestaje u roku od 100 godina od momenta ostaviočeve smrti, čak i kada je određen na duže vreme. Do konačnog prestanka, odnosno gašenja ovog režima dolazi i onda kada više nema naknadnih nasljednika koji mogu i hoće da naslede, odnosno kada zaostavštinu nasledi onaj naknadni nasljednik koji je poslednji

⁹⁹ Videti: čl. 1513 GZČ

¹⁰⁰ Vid. čl. 1521 GZČ.

¹⁰¹ Vid. čl. 1522 GZČ.

¹⁰² Vid. čl. 1523 GZČ.

¹⁰³ Vid. čl. 1520 GZČ.

¹⁰⁴ Vid. čl. 1524 GZČ.

imenovan od strane zaveštaoca u tom svojstvu, kao i kada predviđeni supstitucionij slučaj ne nastupi.¹⁰⁵

U zavisnosti od konkretnog modaliteta fideikomisarne smene naslednika, češko zakonodavstvo predviđa još neke slučajeve njenog prestanka. Tako, ukoliko je ostavilac odredio naknadnog naslednika svom maloletnom detetu koje nema mogućnost raspolaganja pravnim poslovima *mortis causa*, fideikomisarni odnos prestaje kada dete stekne navedenu sposobnost, ali isključivo u obimu njegovog nužnog dela. U slučaju kada je zaveštalac, međutim, odredio naknadnog naslednika licu koja nema mogućnost da raspolaže pravnim poslovima *mortis causa* zbog ograničene poslovne sposobnosti, fideikomisarna supstitucija prestaje konačno, odnosno u potpunosti, kada ovo lice stekne mogućnost raspolaganja navedenim poslovima, osim u slučaju drugačije volje zaveštaoca. Naposljetku, kada je naknadni naslednik određen zaveštaočevom detetu ili bilo kom njegovom potomku koji u momentu sačinjavanja zaveštanja nema svoje potomstvo, fideikomisarni režim se gasi ukoliko ovakvog zaveštaočevog potomka nadživi njegov potomak koji ima sposobnost za nasleđivanje, osim u slučaju očigledno drugačije izražene volje zaveštaoca.¹⁰⁶

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prosta supstitucija, kao modalitet zaveštajnog raspolaganja je opšteprihvaćena u savremenim naslednopravnim uređenjima. U skladu sa ovom tendencijom, ovaj oblik zamene naslednika dozvoljen je i u pravu Srbije. Iako je u pitanju pravni institut koji zbog nepostojanja sukcesivnosti nasleđivanja, barem po pravilu, ne otvara prostor za nastanak složenih pravnih odnosa, postojeća regulativa u domaćem zakonodavstvu svodi se na propisivanje supstitucionij slučajeva koji dovode do njene primene. Stoga smo mišljenja da unapređenju iste, posmatrano sa aspekta njene sveobuhvatnosti, u konačnom tekstu Građanskog zakonika Srbije ima mesta. Premda je komparativna analiza normativnih rešenja pokazala da razlike u pogledu načelnog uređenja proste supstitucije ne postoje, primetno je da određeni broj savremenih zakonodavstava ovaj oblik zamene naslednika iscrpnije reguliše. Pojedine zakonske solucije, uočene u nekim od njih, kao što su Austrija, Nemačka, Italija, Španija i Češka, u cilju pravne sigurnosti, bile bi od koristi i u našem pravu. U tom smislu, naročito se čini poželjnim izričito normirati

¹⁰⁵ Vid. čl. 1514–1516 GZČ.

¹⁰⁶ Vid. čl. 1517–1519 GZČ. O načinima prestanka fideikomisarnog režima u češkom pravu, vid. Kamila Myšíková, *Dědění ze závěti, Testamentary Succession*, Olomouc 2015, 71–74; P. Novotný, M. Novotná, 71–72.

pretpostavku prema kojoj do primene proste supstitucije dolazi u slučaju nastupanja svakog od Zakonom predviđenih supstitucionih slučajeva, pod pretpostavkom njegovog nepreciziranja od strane zaveštaoca. Shvatanja smo da bi bilo celishodno eksplicitno normirati i mogućnost ustanovljavanja modaliteta ovog oblika zamene naslednika i u vezi sa svakim od njih pravila nasleđivanja zamenskih naslednika, koja bi se primenjivala u slučaju nepostojanja drugačije volje zaveštaoca.

Za razliku od proste zamene naslednika, stavovi evropskih zakonodavstava u pogledu fideikomisarne supstitucije se razlikuju. Iako se iz uporedno-pravne analize može zaključiti da je i ovaj vid zamene naslednika pretežno prihvaćen, usvojeni koncepti fideikomisarne supstitucije u savremenim pravnim uređenjima nisu isti. Oni su uslovljeni užim ili širim definisanjem okolnosti koje u njima figuriraju kao supstiticioni slučajevi, krugom lica koja mogu biti postavljena u svojstvu naknadnih naslednika, kao i načinom ograničavanja uspostavljanja fideikomisarnog režima. U ovom kontekstu posmatrano, može se uočiti da su u pravima Nemačke, Austrije, Švajcarske i Češke, a donekle i u pravima Francuske i Španije, prihvaćena liberalnija rešenja. U prilog navedenog, govore sledeće činjenice: postojanje raznovrsnih modaliteta fideikomisarne supstitucije, koja se u spomenutim zemljama može vezati i za smrt prethodnog naslednika; mogućnost imenovanja bilo kog lica u svojstvu naknadnog naslednika; kao i način ograničavanja fideikomisarnog režima, nezavisno od toga da li se radi o vremenskim ili o ograničenjima koja proizilaze iz broja dopuštenih smena naslednika. U ostalim zakonodavstvima u kojima je moguće uspostavljanje fideikomisarne supstitucije, njen zakonski koncept je restriktivniji, posmatrano, pre svega, sa aspekta kruga lica koja se u njima mogu pojaviti u svojstvu prethodnih, odnosno, naknadnih naslednika. Tako je u pravu Italije izuzetak od načelne zabrane ovog vida zamene naslednika, predviđen prvenstveno u cilju zaštite maloletnih i poslovno nesposobnih potomaka i supružnika, kao lica koja stoga jedino i mogu biti imenovana u svojstvu prethodnih naslednika, što za posledicu dalje ima i specifičan, užu krug lica koja mogu steći svojstvo naknadnih naslednika. Slična regulativa prihvaćena je i u pravu Mađarske, u kojem se izuzetak od zabrane fideikomisarne supstitucije ogleda u mogućnosti određivanja pupilarne supstitucije, kao i imenovanja naknadnog naslednika za slučaj smrti supružnika kao prvobitno imenovanog naslednika. Najzad, u određenom broju savremenih uređenja, u koja se svrstavaju prava Bugarske, kao i svih zemalja regiona, fideikomisarna supstitucija kod koje se stupanje naknadnog naslednika na mesto univerzalnog sukcesora zaveštaoca vezuje za smrt prethodnog naslednika je zabranjena, s tim što je

dopuštena fideikomisarna supstitucija u širem smislu, odnosno, mogućnost ustanovljavanja onih modaliteta sukcesivnog nasleđivanja koji se vezuju za ostvarenje uslova ili istek roka.

Postojećim načinom regulative, pravo Srbije se svrstava u poslednje spomenutu grupu naslednopravnih uređenja. U težnji uvažavanja zaveštaočeve poslednje volje, Prednacrt Građanskog zakonika uvodi modalitet fideikomisarne supstitucije koja za supstitucionu slučaj ima smrt prethodnog naslednika, dopuštajući je u jednom stepenu, kao izuzetak od pravila prema kojem je ona i dalje zabranjena. Međutim, način na koji je u njemu definisan odnos između prethodnog i naknadnog naslednika, isporuku plodouživanja, kao već dozvoljeni institut srpskog prava, u suštini, podvodi pod fideikomisarnu supstituciju, koja usled toga gubi svoju osnovnu karakteristiku koja se ogleda u sukcesivnosti nasleđivanja, zbog čega predloženo rešenje ne bi bilo poželjno usvojiti u konačnoj verziji Građanskog zakonika Srbije. U svakom slučaju, uvođenje fideikomisarne zamene za slučaj smrti prethodnog naslednika u domaće zakonodavstvo čini se opravdanim, imajući u vidu činjenicu da nju u današnje vreme ne nalažu primarno porodični, već razlozi ekonomske prirode. Omogućavanje zaveštaocu da odredi naslednika za slučaj smrti prethodnog naslednika, doprinelo bi značajnom proširenju slobode zaveštajnog raspolaganja, koje bi zaveštalac mogao prilagoditi okolnostima koji mogu nastupiti nakon njegove smrti i na taj način maksimalno uvažiti potrebu za ekonomskom sigurnošću pojedinih kategorija lica, čije efikasno ostvarenje mu postojeći sistem naslednopravnih normi u određenim situacijama otežava ili onemogućuje. Polazeći od spomenutih ciljeva, mišljenja smo da bi fideikomisarnu supstituciju u užem smislu, u srpskom pravu *de lege ferenda* bilo potrebno urediti na drugačiji način u odnosu na onaj koji je predložen u Prednacrtu, ne odstupajući od njene suštine koja se ogleda u sukcesivnosti nasleđivanja, vodeći pritom računa o jasnom definisanju njenih pravnih granica, a u cilju pravne sigurnosti.

LITERATURA I IZVORI

- Абова Тамара Евгеньевна, Богуславский Марк Моисеевич, Светланов Андрей Геннадьевич, *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации*, Части третьей, Москва 2004.
- Абраменков Михаил Сергеевич, Петр Валерьевич Чугунов, *Наследственное право*, Москва 2019.
- Antić Oliver, *Nasledno pravo*, Beograd 2009.

- Antić B. Oliver, Balinovac M. Zoran, *Komentar Zakona o nasleđivanju*, Beograd 1996.
- Blagojević T. Borislav, *Nasledno pravo u Jugoslaviji – prava republika i pokrajina*, Beograd 1988.
- Булаевский Б. А., Виноградова Р. И., Ефимов А. Ф., Левшина Т. Л., Павлова Е. А., Пантелева И. В., Сучкова Н. В., Шелютто М. Л., Шилохвост О. Ю., Ярошенко К. Б., *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации*, Части третьей, Москва 2007.
- Brox Hans, Walker Wolf – Dietrich, *Erbrecht*, München 2010.
- Gavella Nikola, Belaj Vlado, *Nasljedno pravo*, Zagreb 2008.
- Gallego Carlos Jiménez, XIII.-1. A) Sustituciones fideicomisarias. Perspectiva comparada, http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/boletinJurisprudencia/index/assoc/Bajlib_2/016_t017/_537.dir/Bajlib_2016_t017_537.pdf.
- Gospodinov Gospodin, *Nasledstvoto i delbata mu*, Sofia 1995.
- Delfosse Alain, Jean – François Peniguel, *La réforme des successions et des libéralités*, Paris 2006.
- Đurđević Dejan, *Institucije naslednog prava*, Beograd 2010.
- Đurđević Dejan, „Fideikomisarna supstitucija u evropskim pravnim porecima i u srpskom pravu“ u: *Pravni kapaciteti Srbije za evropske integracije*, knj. 5, Beograd: Pravni fakultet u Beogradu 2010.
- Đurđević Dejan, „Pravni položaj prethodnog naslednika“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 1/2011.
- Đurđić Milošević Tamara, „Fideikomisarna supstitucija i sloboda zaveštajnog raspolaganja“, *Pravni život* 10/2012.
- Đurđić Milošević Tamara, *Ograničenje slobode zaveštajnih raspolaganja*, doktorska disertacija, Kragujevac 2018.
- Đurđić Milošević Tamara, „Ograničenja svojinske i zaveštajne slobode“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 1/2019.
- Eccher Bernhard, *Erbrecht, Bürgerliches Recht, Band VI*, Wien 2016.
- Zankl Wolfgang, *Erbrecht, Lehr – und Praxishandbuch*, Wien 2017.
- Zupančič Karel, *Dedovanje z uvodnimi pojasnili prof. Dr Karla Zupančiča*, Ljubljana 2005.
- Kreč Milan, Pavić Đuro, *Komentar Zakona o nasleđivanju sa sudskom praksom*, Zagreb 1964.
- Leuba Audrey, „Law of Inheritance“, *Introduction to Swiss law* (eds. F. Dessemontet, T. Ansay), Kluwer Law International 2004.
- Malaurie Philippe, Aynés Laurent, *Les successions les libéralités*, Paris 2010.
- Marković Slavko, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Beograd 1978.
- Michalski Lutz, *BGB-Erbrecht*, München 2010.
- Molnár Hella, „The Position of the Surviving Spouse in the Hungarian Law of Succession“, *ELTE LAW JOURNAL* 2014.
- Myšíková Kamila, *Dědění ze závěti, Testamentary Succession*, Olomouc 2015.
- Novotný Petr, Novotná Monika, *Nový Občanský zákoník, Dědické právo*, Grada Publishing 2014.

- Olzen Dirk, *Erbrecht*, Berlin 2009.
- Popov Danica, „Pojam i predmet prava plodouživanja u Prednacrtu Građanskog Zakonika Republike Srbije“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 4/2017.
- Rajačić Čeda, *Teorija nasleđivanja – kao pravne ustanove*, doktorska disertacija, Zagreb 1958.
- Sanz Mª F. Moretón, La sustitución pupilar y cuasipupilar o ejemplar: el patrimonio del menor de 14 años e incapacitados, *Revista sobre la infancia y la adolescencia* 2015, https://www.researchgate.net/publication/276132532_La_sustitucion_pupilar_y_cuasipupilar_o_ejemplar_el_patrimonio_del_menor_de_14_anos_e_incapacitados.
- Svorcan N. Slobodan, *Komentar Zakona o nasleđivanju Srbije sa sudskom praksom*, Kragujevac 2004.
- Stojanović Nataša, *Nasledno pravo*, Niš 2011.
- Stojanović Nataša, „Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije i nasleđivanje“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 62/2012.
- Tasev Hristo, *Balgarsko nasledstveno pravo*, Sofija 1993.
- Trattato di diritto delle successioni e donazioni, II La successione testamentaria (dir. Giovanni Bonilini), Giuffrè Editore 2009, https://books.google.rs/books?id=oW-yvgj_apo0C&pg=PR42&lpg=PR42&dq=sostituzione+fedecommissaria+bonilini-&source=bl&ots=NuRYWH70wb&sig=ACfU3U2mlqXssYQU9usYOHeUoBAkm6TU_w&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewiZ-tyEplvmAhVzsHEKHZ9iCTcQ6AEw-AnoECAYQAQ#v=onepage&q=sostituzione%20fedecommissaria%20bonilini-&f=false.
- Conop G. Aleksandър, *Komentar po Zakona za nasledstvoto*, Sofija 1993.
- Čavdar Kiril, *Komentar na zakonot za nasleduvanjeto*, Skopje 1996.
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>.
- Bürgerliches Gesetzbuch, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf>.
- Građanski zakonik Italije, http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/Codciv.htm.
- Građanski zakonik Mađarske, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV.
- Građanski kodeks Ruske Federacije, <http://base.garant.ru/10164072>.
- Građanski zakonik Češke, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
- Građanski zakonik Španije, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>.
- Zakon o dedovanju Slovenije, *Ur. list SRS*, br. 15/1976, 23/1978 i *Ur. list RS*, br. 13/1994 – ZN, 40/1994 – odl. US, 117/2000 – odl. US, 67/2001, 83/2001 – OZ, 73/2004 – ZN–C, 31/2013 – odl. US i 63/2016.
- Zakon o nasleđivanju Bugarske, <https://lex.bg/laws/ldoc/2121542657>.
- Zakon za nasleđivanjeto Makedonije, *Sl. vesnik na RM*, br. 47/1996 i 18/2001 – dr. zakon.
- Zakon o nasleđivanju Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 46/1995, 101/2003 – Odluka USRS i 6/2015.

Zakon o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, *Sl. novine Federacije BiH*, br. 80/2014.

Zakon o nasljeđivanju Hrvatske, *Narodne novine*, br. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015 i 14/2019.

Zakon o nasljeđivanju Crne Gore, *Sl. list CG*, br. 74/2008 i 75/2017 – odluka US.

Prednacrt Građanskog zakonika Srbije, https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html.

Schweizerischen Zivilgesetzbuch, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html>.

Code Civil, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGI-TEXT000006070721>.

Jelena Đ. Vidić Trninić, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
jvidic@pf.uns.ac.rs

Milica S. Kovačević, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Kovacevic@pf.uns.ac.rs

Hereditary Substitution in Contemporary Legal Systems in Europe

Abstract: *The authors' attention is focused on the legal regulation of hereditary substitution, that is, the replacement of inheritors as a modality of testamentary inheritance in the contemporary legal systems of Europe. The legislation in Serbia only accepts the possibility of alternative acquisition of inheritance rights, that is, vulgar substitution as a form of hereditary substitution, as well as those modalities of successive inheritance related to the fulfillment of conditions or expiry of the term, with the explicit prohibition of fideicommissary substitution in the case of death of the previous inheritor. By analyzing the domestic legislation, its advantages and some of its disadvantages, and especially considering the legal solutions to the institute of hereditary substitution in comparative law, the authors are taking the opportunity to point out the justification and possible ways of improving the existing normative concept of this institute in Serbian law.*

Keywords: *ordinary substitution, fideicommissary substitution, institute, substitute, previous (preceding) heir, subsequent (latter) heir.*

Datum prijema rada: 30.11.2019.